

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.13, november 2018

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Vibeke A. Pedersen

Tilsyn ved dr.phil. Henrik Horstbøll

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstreddegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

Til Gotfred af Ghemens Skaal den 24de Juni 1840

ved Kirsten Vad

Indhold

- 1 Anledning
- 2 Ghemen og Grundtvig
- 3 Digtet
- 4 Anvendt litteratur

1 Anledning

Den 24. juni 1840 blev 400-året for bogtrykkerkunstens opfindelse markeret. I København blev jubilæet fejret ved en højtidelighed på Universitetet og en festmiddag på Skydebanen. Sammen med Københavns bogtrykkere, typografer og tidens meningsdannere var Grundtvig inviteret til middagen, hvor der blev afholdt en lang række taler, bl.a. for Gutenberg, for de danske trykkere og for sætterne. Orla Lehmann og C.N. David holdt begge taler for trykkefriheden (jf. *Fædrelandet* 1840, sp. 1578 f.; Horstbøll 1999, s. 134). Grundtvig bidrog med en skåltale og sang, som hædrede bogtrykkeren Gotfred af Ghemen.

2 Ghemen og Grundtvig

Ghemen var blandt de første til at trykke bøger i Danmark. Han udgav blandt andet *Den danske Rimkrønike* i 1495, som er den første bog trykt på dansk og eneste dansksprogede inkunabel (Ghemen 1495; Toldberg 1961, s. VIII). I *Rimkrøniken* beretter 115 danske regenter, fra Humble til Christian 1., i monologform om deres liv.

I sin tale og sang forsøgte Grundtvig at fremstille *Rimkrøniken* som Ghemens først trykte værk i København. *Rimkrøniken* skulle altså være ældre end et latinsk værk fra Ghemens trykkeri og dermed være Danmarks allerførste tryk. Grundtvigs tale blev ikke udgivet, men er nævnt i et referat fra middagen bragt i *Fædrelandet* den 25. juni 1840 (sp. 1578 f.), og *Berlingske Tidende* berettede, at talen blev afbrudt af megen jubel (*Berlingske Tidende* 1840, sp. 3).

Læs mere

De ældste daterede værker fra Ghemens trykkeri i København var et par latinske grammatikbøger fra 1493 (Hellinga & Hellinga 1968, s. 34; Horstbøll 1999, s. 113).

Den første bog trykt i Danmark blev udgivet i Odense af Johan Snell i 1482 (Horstbøll 1999, s. 112). Dette var et latinsk værk, *De obsidione et bello Rhodiano*, af Guillaume Caoursin.

Talen og sangen var en del af Grundtvigs angreb på latinskolen og den latinske dannelse (Toldberg 1962, s. 53). Grundtvig mente, at det danske sprog skulle have forrang som dannelsessprog, og at det kun var gennem modersmålet, at man kunne blive et oplyst og dannet menneske. Ved at påstå, at man havde trykt tekster på dansk førend latin, ønskede Grundtvig at fremme modersmålets anseelse. I et brev til B.S. Ingemann fra den 8. oktober 1840 fortalte Grundtvig om virkningen af sin tale og sang til festen: “det [...] satte øjensynlig Liv i Selskabet, *Petersen* tav bomstille, og *Brøndsted* turde ikke nægte, at ‘Dansk var ældre end Latin i Danmark’” (Grundtvig & Ingemann 1882, s. 240). Han så en mulighed for at skubbe latinskolen ned fra piedestalen, da han til bogtrykkerfesten havde oplevet, “Hvor løst den staar” (s. 240). Ingemann, som var ansat på Sorø Akademi, blev opfordret til at hæve stemmen og fremstille sin kritik af latinskolen, og Grundtvig skrev: “lad os arbejde, medens det er Dag! Varslerne er gode, har vi Mod, saa vinde vi Sejer over Døden” (s. 240).

Grundtvig havde tidligere omtalt *Rimkrøniken* som sin yndlingsbog (Grundtvig 1834, sp. 549), og sangen og talen kan også ses som en kampagne for denne.

3 Digtet

Lejlighedssangen *Til Gotfred af Ghemens Skaal* er skrevet over melodien til Johann Clemens Todes “Vi Søemænd gjør ei mange Ord” fra 1782 og består af syv strofer a otte vers med krydsrim.

Digtet hylder Gotfred af Ghemen og bogtrykkerkunstens medvirken til udbredelse af det danske modersmål. De første strofer beretter om Ghemens ankomst til København og processen med at udvælge, hvilket værk der skulle være hans første tryk. Dette tryk skulle være “til fælles Gavn” (strofe 2), men ingen tænkte på, at udgivelsen kunne være på dansk, førend broder Niels ankom fra Sorø med manuskriptet til *Rimkrøniken*. Strofe fem beskriver, at *Rimkrøniken* “blev den første Grøde” af trykkekunsten i Danmark, og versene “Og atter ved en Hædersmand / Den

nys stod op af Döde” hentyder sandsynligvis til Christian Molbechs Rimkrønikeudgave fra 1825 – Grundtvig kan eventuelt også have haft sig selv i tankerne med henblik på sine egne uddrag af værket fra 1816 og 1834 (se Molbech 1825; Grundtvig 1816 og 1834).

I sidste strofe træder Grundtvigs præference for det levende ord frem. Bogtrykkerkunsten prises for at have frembragt værker på folkets sprog, og modersmålet flyder nu både fra mund og pen; men det er dog gennem øret og ikke øjet, at modersmålet kommer ind igen og skaber “Frugtbarhed og Gröde”.

4 Anvendt litteratur

- *Berlingske Tidende* (1840), nr. 143, 25. juni. København.
- *Fædrelandet* (1840), nr. 198, 25. juni. København.
- Ghemen, Gotfred af udg. (1495) *Hær begynner then danskæ Krønnickæ well offuerseet oc ræth*. København.
- Grundtvig, N.F.S (1816) “Udtog af den gamle danske Riimkrønike” i *Danne-Virke et Tids-Skrift*, bind 1, s. 35-72, og s. 167-208. København.
- Grundtvig, N.F.S (1834) “Den Danske Rim-Krönike” i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 33, 17. august, sp. 549-558; nr. 34, 24. august, sp. 568-576; og nr. 35, 31. august, sp. 577-591. København.
- Grundtvig, N.F.S. & B.S. Ingemann (1882) *Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859*, udg. Svend Grundtvig. København.
- Hellinga, Lotte & Wytze Hellinga (1968) “Gotfred af Ghemens færden ca. 1486-1510. En typologisk undersøgelse” i *Fund og Forskning i Det Kongelige Biblioteks Samlinger*, bind 15, s. 7-38. København.
- Horstbøll, Henrik (1999) *Menigmands medie. Det folkelige bogtryk i Danmark 1500-1840. En kulturhistorisk undersøgelse*. København.
- Molbech, Christian udg. (1825) *Den Danske Riimkrønike efter Gotfrid af Ghemens Udgave af Aaret 1495, trykt paa ny, med afvigende Læsemaader i sildigere Udgaver, og Ordfortolkninger*. København.
- Tode, Johann Clemens (1782) “Vi Søemænd gjør ei mange Ord” i *Søofficererne eller Dyd og Ære paa Prøve*, s. 120 f. København.
- Toldberg, Helge udg. (1958-1961) *Den danske Rimkrønike*, bind 1-3, bind 1 (1961): *Ghementrykket 1495 med variantapparat*. København.
- Toldberg, Helge (1962) “Hvornår tryktes der første gang på dansk? Til den trykte Rimkrønikes forhistorie” i *Fund og Forskning i Det Kongelige Biblioteks Samlinger*, bind 9, s. 53-70. København.